

Τα Χριστούγεννα στη Δυτική Έντεχνη Μουσική

[Πολιτισμός](#) / [Μουσική](#)

[Ηλίας Λιαμής](#), Σύμβουλος Ενότητας Πολιτισμού

Χωρίς καμμία αμφιβολία, τα Χριστούγεννα αποτελούν για τον Δυτικό κόσμο την κεντρική εορταστική περίοδο του χρόνου. Το γεγονός αυτό έχει δύο κυρίως αιτίες:

Η πρώτη σχετίζεται με την κεντρική σημασία των Χριστουγέννων στον εορταστικό κύκλο της Δυτικής Εκκλησίας, εν αντιθέσει με την κεντρική σημασία των Παθών και της Αναστάσεως στην Ορθόδοξη παράδοση. Το γεγονός αυτό μπορεί κανείς να το διαπιστώσει από την διάρκεια της προετοιμασίας των Χριστουγέννων σε όλες τις δυτικές πρωτεύουσες. Ήδη από τις αρχές Νοεμβρίου στολίζονται οι πρώτες βιτρίνες των καταστημάτων, ενώ την ίδια σχεδόν περίοδο αρχίζει και ο στολισμός των κεντρικών δρόμων.

Η δεύτερη αιτία σχετίζεται οπωσδήποτε με προχριστιανικές θρησκευτικές παραδόσεις, οι οποίες είχαν σε περίοπτη θέση το χειμερινό ηλιοστάσιο. Ήταν τότε η σημασία αυτής της περιόδου, ώστε κρίθηκε αναγκαίο σε Ανατολή και Δύση να τοποθετηθεί η Γέννηση του Χριστού στο καταχείμωνο, παρά το γεγονός πως,

ιστορικά, η Θεία Γέννηση συνέβη το αργότερο μέχρι τα μέσα του φθινοπώρου. Η μετατόπιση αυτή συνδύασε τα Χριστούγεννα με όλη την χειμωνιάτικη ατμόσφαιρα.

Δεν είναι δύσκολο να διαπιστώσει κανείς πως ένα από τα βασικά κίνητρα αυτής της μακράς προετοιμασίας είναι η αύξηση της εμπορικής κίνησης. Άλλωστε, στον Δυτικό κόσμο – και πλέον σε ολόκληρο τον πλανήτη- το βασικό σύμβολο που επεκράτησε είναι ο στρουμπουλός και γλεντζές Άγιος Βασίλης, εκπρόσωπος της κατανάλωσης και του ξεφαντώματος. Λίγα περιθώρια μένουν για μια βαθύτερη προσέγγιση του μυστηρίου της ενανθρωπίσεως, όταν έντυπα και διαδίκτυο διαγκωνίζονται για την πιο πρωτότυπη συνταγή και το εκτυφλωτικότερο φόρεμα των εορταστικών ρεβεγιόν.

Βεβαίως, η εμπορική διάσταση των Χριστουγέννων δεν προήλθε απλώς από έναν οικονομικό σχεδιασμό. Προσαρμόστηκε σε μια μακραίωνη ευρωπαϊκή παράδοση που ήθελε τα Χριστούγεννα ως το κέντρο του Εκκλησιαστικού κύκλου, τουλάχιστον για τον απλό λαό. Οι εξηγήσεις μπορούν να αναζητηθούν σε θρησκευτικούς, ψυχολογικούς, ακόμη και κλιματικούς παράγοντες. Βασικό στοιχείο πάντως φαίνεται να αποτελεί η σύναξη της αγίας οικογένειας γύρω από τη νέα ζωή, που απετέλεσε σύμβολο της οικογένειας που επανευρίσκει τους δεσμούς της. Δεν είναι τυχαίο, πως κεντρικό μοτίβο Χριστουγεννιάτικων ταινιών, μιούζικαλ, αλλά και λογοτεχνικών έργων αποτελεί η οικογένεια.

Η σημασία των Χριστουγέννων δεν μπορούσε παρά να αποτυπωθεί στην

καλλιτεχνική δημιουργία της Δυτικής Ευρώπης. Εξαίρεση δεν απετέλεσε η μουσική.

Η Δυτική Έντεχνη Μουσική έχει τις ρίζες της στο Αμβροσιανό (4ος αιώνας) και Γρηγοριανό μέλος (6ος αιώνας), δηλαδή στους αμιγώς Εκκλησιαστικούς ύμνους. Έτσι, από τους αιώνες αυτούς μέχρι και τον 12ο -13ο αιώνα, που η κοσμική μουσική αρχίζει να χειραφετείται από την Εκκλησιαστική, βασικό χώρο μουσικής δημιουργίας αποτελεί η Εκκλησία. Είναι βέβαιο πως ποτέ δε σταμάτησε η σχέση μουσικής και απλού λαού, μόνον που όλο το μουσικό υλικό για όλες τις πτυχές της κοινωνικής ζωής αντλείτο από τη δομή και το ύφος του Εκκλησιαστικού μέλους.

Καθ' όλη την περίοδο του Μεσαίωνα, το θρησκευτικό συναίσθημα βρήκε οπωσδήποτε διέξοδο, όχι μόνον στη μουσική, αλλά και στο θέατρο. Αυτό ήταν αναγκαίο, καθότι η λατινική γλώσσα εμπόδιζε τον από λαό να κατανοήσει τα κείμενα της Βίβλου και των ύμνων. Έτσι, ο λόγος συνδυάστηκε με την αναπαράσταση και προήλθε το γνωστό ως «Λειτουργικό Δράμα». Επρόκειτο για να παραστάσεις των μεγάλων θρησκευτικών γεγονότων ή και συναξαριών, των οποίων τους ρόλους αναλάμβαναν απλοί πιστοί. Η σημερινή φάτνη κάτω από το δέντρο ή μεγάλες φάτνες μέσα στους Δυτικούς ναούς αποτελούν μακρινή ανάμνηση αυτών των απλών θεατρικών δρώμενων.

Παρά τη διαρκώς αυξανόμενη εκκοσμίκευση της Δυτικής κοινωνίας, κυρίως μετά τον Διαφωτισμό, η έντεχνη κοσμική μουσική, όπως και η εικαστική δημιουργία, έδωσαν υπέροχα έργα τέχνης με θρησκευτική θεματολογία και βεβαίως με θεματολογία σχετική με την Γέννηση. Πρωτεύουσα θέση στη μουσική δημιουργία κατέχει το περιβάλλον των Διαμαρτυρόμενων, κυρίως στις Γερμανικές περιοχές. Η θέση του Λούθηρου να απλοποιήσει την λατρεία ώστε να μετέχουν όλοι, οδήγησε στη δημιουργία ύμνων με καθαρή μελωδική γραμμή, απλή εναρμόνιση και συνοδεία οργάνου, η οποία μέχρι τότε αντιμετωπιζόταν σε Ανατολή και Δύση αρνητικά.

Ήδη από τις αρχές του 17ου αιώνα γίνονται προσπάθειες να συνδυαστεί η παλαιά καθαρότητα της μονοφωνικής Εκκλησιαστικής μελωδίας με στοιχειώδη πολυφωνία. Χαρακτηριστική περίπτωση αποτελεί ο Μιχαήλ Πραιτόριους (Michael Praetorius) που μεταξύ άλλων έγραψε και το «Est ist ein ros entsprungen», που αποτελεί Λουθηρανική Λειτουργία για το πρωινό των Χριστουγέννων.

Είμαστε στον αιώνα, όπου η ορχηστρική μουσική έχει χειραφετηθεί πλήρως από την φωνητική και ήδη γράφονται υπέροχα έργα για πολυμελείς ορχήστρες. Έτσι, την ίδια σχεδόν περίοδο, ο Αρκάντζελο Κορέλλι (Archangelo Corelli) γράφει το Concerto per la notte di Natale (κοντσέρτο για τη νύχτα των Χριστουγέννων).

Ο Χάινριχ Συτς (Heinrich Schütz), αν και Γερμανός, εκπροσωπεί την Ιταλική Σχολή. Το έργο του Weihnachtshistorie (Η ιστορία της αγίας νύχτας), αποτελεί ένα χαρακτηριστικό δείγμα του πρωίμου Μπαρόκ (1600-1750).

Η καντάτα (ιτ. Cantata, γερμ. Kantate, από το ιταλικό cantare: τραγουδώ) είναι είδος μουσικής φωνητικής σύνθεσης, θρησκευτικού ή κοσμικού περιεχομένου, με οργανική ή ορχηστρική συνοδεία. Οι καντάτες αποτελούνται από αρκετά μουσικά μέρη (ή κινήσεις), ενώ συχνή είναι η χρήση της χορωδίας. Καντάτες για τα Χριστούγεννα έγραψαν οι Αλεσάντρο Σκαρλάτι (Alessandro Scarlatti): Cantata per la notte di Natale (Καντάτα για τη νύχτα της Γεννήεως) και ο Αντόνιο Καλντάρα (Antonio Caldara): Καντάτα των Χριστουγέννων.

Αυτός όμως που έδωσε τα κορυφαία δείγματα καντάτας και γενικότερα θρησκευτικής μουσικής, είναι ο Γιόχαν Σεμπάστιαν Μπαχ (Johann Sebastian Bach). Το υπέροχο Ορατόριο των Χριστουγέννων (Ορατόριο = Έργο θρησκευτικής μουσικής με συμφωνική ορχήστρα, σολίστ και χορωδία χωρίς σκηνική δράση) αποτελείται από έξι καντάτες, που πρωτοπαρουσιάστηκαν στην εκκλησία του Αγίου Θωμά στη Λειψία, κατά τη διάρκεια των Εορτών του 1734-1735.

Το ορατόριο όμως που αποτελεί το χαρακτηριστικότερο μουσικό άκουσμα των Χριστουγέννων στον Δυτικό -και όχι μόνον- κόσμο, είναι ο περίφημος Μεσσίας του Γκέοργκ Φρίντριχ Χέντελ (Georg Friedrich Handel). Το έργο παρακολουθεί τον βίο του Χριστού από την Γέννηση έως την Ανάσταση. Συνδέεται με μια καθοριστική στιγμή για τη ζωή του συνθέτη, ο οποίος, με τρόπο θαυματουργικό συνήλθε από κώμα και έγκλειστος, αμέσως μετά, συνέθεσε μέσα σε 24 ημέρες, από τις 22

Αυγούστου έως τις 14 Σεπτεμβρίου 1741, ένα έργο άρτιο στη μορφή και υψηλότερης αισθητικής.

Στην περίοδο του Κλασικισμού (1750-1827), η μελωδία που συνδέεται με τα Χριστούγεννα είναι το περίφημο Ave Maria (Χαίρε Μαρία) του Φραντς Σούμπερτ (Franz Schubert).

Στην εποχή του Ρομαντισμού, ο Έκτωρ Μπερλιόζ (Hector Berlioz) έγραψε το 1854 το *L'Enfance du Christ* (Χαιρετισμός των Βοσκών). Το τραγούδι αυτό αποτελεί μέρος του δραματικού ορατόριου του Μπερλιόζ Η παιδική ηλικία του Χριστού. Λένε πως ο μεγαλύτερος Γάλλος ρομαντικός συνθέτης εμπνεύστηκε αυτό το ορατόριο, αναθυμούμενος τη δική του παιδική ηλικία. Ο ίδιος το χαρακτήρισε ως «δραματική τριλογία». Πρώτα, παρουσιάζεται η θηριωδία του Ηρώδη και η δολοφονία των παιδιών στην Ιουδαία, ενώ οι άγγελοι προειδοποιούν τον Ιωσήφ και τη Μαρία. Στο 2ο μέρος, και πάλι οι άγγελοι προειδοποιούν την Ιερή Οικογένεια να φύγουν για την Αίγυπτο. Σ' αυτό το μέρος περιλαμβάνεται και ο Χαιρετισμός των Βοσκών. Στο 3ο και τελευταίο μέρος, ο Ιωσήφ και η Μαρία γίνονται δεκτοί με ενθουσιασμό από τους Ισραηλίτες.

Ο Φήλιξ Μέντελσον (Felix Mendelssohn) συνθέτει το 1855 το *Hark! The herald angels sing*, που στην Ελλάδα έγινε γνωστό με τον τίτλο «Οι Ποιμένες γονατίζουν».

Είναι ο πιο δημοφιλής από τους ύμνους που έγραψε ο Τσαρλς Γουέσλι (Charles Wesley). Η πολύ γνωστή μουσική περιλαμβάνεται στο ευρύτερο έργο του Φέλιξ Μέντελσον με τίτλο *Festgesang*, για ανδρικές φωνές και χάλκινα πνευστά. Τα λόγια του ύμνου του Γουέσλι προσάρμοσε εκείνη τη χρονιά ο W. H. Cummings. Επρόκειτο για μια παραγγελία που έδωσαν στον Μέντελσον, για να γιορταστεί - όπως πίστευαν τότε- η 400ή επέτειος της ανακάλυψης της τυπογραφίας από τον Γουτεμβέργιο. Ο ίδιος ο συνθέτης έλεγε: «Αυτή η μουσική ποτέ δεν θα μπορέσει να δέσει με θρησκευτικούς στίχους»...

Το 1942, ο Βρετανός Μπέντζαμιν Μπρίτεν (Benjamin Britten): έγραψε το Ceremony of Carols (Τελετή των καλάντων). Το έργο γράφτηκε εν πλω κάπου στον Ατλαντικό, όταν ο συνθέτης επέστρεψε στην Αγγλία με ένα νορβηγικό φορτηγό πλοίο. Στην Αμερική, όπου είχε μεταναστεύσει λίγο πριν το ξέσπασμα του πολέμου, του είχε λείψει η πατρίδα του ιδιαιτέρως, και η μουσική που έγραψε ήταν οι παιδικές του μνήμες από την Αγγλία. Στο ταξίδι, ο φόβος από τη δραστηριότητα των γερμανικών υποβρυχίων στον Ατλαντικό ήταν μεγάλος. Κι όμως, παρόλα αυτά, και παρότι ήταν άνοιξη (!) ο Μπρίτεν έγραψε αυτήν την επιτυχημένη χριστουγεννιάτικη μουσική, εκτός εποχής. Αποτελείται από εννέα συνδεόμενα μεταξύ τους μέρη βασισμένα στον ύμνο Hodie Christus Natus Est.

Καθώς φτάνουμε στην περίοδο της μουσικής του 20ου αιώνα, ο Γάλλος Φρανσίς Πουλένκ (Francis Poulenc) γράφει το 1952, το Quatre motets pour le temps de Noel (τέσσερα μοτέτα για τα Χριστούγεννα). Μετά τον αιφνίδιο θάνατο του φίλου του Pierre-Octave Ferroud σε αυτοκινητικό δυστύχημα το 1935, ο συνθέτης στράφηκε και πάλι στο Χριστιανισμό, τον οποίο είχε απορρίψει όταν ήταν νέος. Αυτή η στροφή, τον οδήγησε στη γραφή πολλών ιερών χορωδιακών έργων. Τα μοτέτα είναι λατρευτικά έργα χριστιανικού περιεχομένου.

Ο Τζον Τάβενερ (John Tavener) έγραψε το 1969 το Hymns to the Mother of God (Ύμνοι στη Μητέρα του Θεού). Ο Άγγλος συνθέτης, ο οποίος είναι γνωστός για το ότι ασπάστηκε την Ορθοδοξία, έχει πολλά έργα θρησκευτικού περιεχομένου στο ενεργητικό του (The Lamb). Στο έργο του αυτό συνδυάζονται δύο μεγάλες χορωδίες που αποκαλύπτουν το κλίμα των ημερών. _

<https://bit.ly/33Kp6NZ>